

Fanny de Sivers írásai

Bereczki Gábor és H. Laborcz Júlia fordításában

Fanny de Sivers esszét – *Az anyagba szótt imádság* – három évvel ezelőtt olvashattuk folyóiratunkban (2000. 3–4., 72–83. o.). Bevezetőként közzöltük a szerző rövid életrajzát is.

Az alább olvasható ciklust – még látatlanban – mostani számunk elejére szántam.

Az író azonban keresztülhúzta számításomat: kifejezetten római katolikus – magyarán pápista – anyagot küldött: segítő szentekkel és ereklyékkal. Számúznöm kellett a folyóirat mélyére, de a török költő és a finn elbeszélő társaságában nincs méltatlan helyen.

Gondolatait szépprózaként olvassuk: hiszen mi nem kanonizálunk szenteket, s azt sem véljük tudni, hogyan, miben segítenek ők a túlsó partról. Ereklyét sem hitelesítünk, s nem írjuk körül lehetséges hasznait. Csupán az Isten szeretetét óhajtjuk, s elég az nekünk, hinajána-keresztényeknek. Örülnénk éppen – hogy is ne –, ha elhalt kedveseink óvó pillantása, segítsége kísérné tetteinket; vágyik a szívünk, hogy így legyen, de többet nem mondhatunk; mert nem látjuk, nem halljuk, s el sem bírjuk képzelni, amit Isten készít az őt szeretőknek.

Fanny de Sivers esszéit azonban szívesen vesszük kézbe: könnyen áttekinthető, de mélyen emberi tartalmú írások. Ami az ő számára egészen hit, az számunkra hit, vágy és képzelet együttese.

A nevek írásmódjában a római katolikus gyakorlatot követjük. – *A szerk.*

Mindenkinek más halála van

Mindegy, mennyi vigaszt adó szót gondolunk is ki, nem számít, mennyire szilárdnak is tűnik gondolkodásunk metafizikai megalapozottsága – a halál Istennel való találkozást jelent, szabadulást jelent ennek a világnak a megpróbáltatásaitól és a fájdalomtól, új, tökéletes élet kezdetét jelenti –, a halál arca mindezek ellenére mégis irtóztatónak, visszataszítónak és félelmet keltőnek tűnik. Ott a holttest és a ravatalozó borzalmai.

Ha minden egyszerű és természetes lenne, akkor lehetne ezekről a dolgokról egyszerűen és természetesen beszélni. De a halál nem természe-

tes. Az ember nem a halálnak teremtődött. Bizonyára ezért igyekszünk elkerülni még mint beszédtemát is. Legtöbbször már a haldoklónak is helyet keresnek az életben lévőktől és otthonától távol, az elhunyt koporsóját pedig elhelyezik valahol egy halottasház ragyogó fényárban úszó girlandjai, virágfüzerei és koszorúhalmi közé, és ez azt az illúziót kelti a felravatalozott halott hozzátartozóiban, mintha mindezek egy természetes folyamat részei lennének, mintha ott semmi rendkívüli nem történnék, amin érdemes lenne eltöprengeniök.

Mégis, a halál kitartóan ott ólálkodik körülöttünk nap mint nap a nyüzsgő, forgalmas utakon, a rádió híreiben, a tévéadásokban, álmatlan éjszakáink rémképeiben – bár olyan arccal járunk-kelünk, mintha mit sem sejténénk az elkerülhetetlenül bekövetkező végső elmúlásról.

Ha Ars városka 19. században élt, híressé vált szent életű plébánosa egy szép napon így fordulna hozzád – ahogy annak idején tette is egy idegen fiatalemberrel – : „Drága barátom, jöjj, valld meg bűneidet, mert nem sok időd van hátra!” – ugyan mit válaszolnál neki? Ismerek embert, aki erre az arcátlan kérésre egy jókora pofont keverne le neki! És mégis... „Még öt év... még tíz... még harminc...”...és egyszer csak mintha újra halanánk a szószékről a régen felhangzott szavakat: „Közeledik az idő, és ti már nem fogtok itt ülni a templom boltívei alatt. Nem lesztek itt többé, eltűntök innen, néhai lelkek, ki előbb, ki később.” A jövő illetően elképzelésébe, mely jövőben már nincs számára hely, az ember beleszédül.

Hirtelen az este hűvössé vált lehelete csapott meg. Vagy csak a zord-fagyos sorok fuvallata ez, melytől a hideg is végigfut a hátamon?

De nem, ez nem maradhat így, ennyiben! Ember, szedd össze magad, ébredj! A valóság egészen más, mint felszínes szemlélődéseink és felületes vélekedéseink. Jézus halála is szörnyű volt, még sokkal borzalmasabb, mint egy egyszerű ember elmúlása. De a halálból feltámadt test képes volt tiszta ragyogás övezte épségben megjelenni, és isteni erővel zárt ajtókon is áthatolni. Maga Isten mutatta meg, hogy a megszokotton kívül mi minden következhet még a halálból.

Azok számára, akik tudatosan Isten közelségében élnek, a halál ragyogást is sejtet. Több és más, mint amit a hétköznapi ember felfogni képes belőle.

Lisieux-i Szent Teréz huszonnégy évesen halt meg. Boldog volt abban a tudatban, hogy a halál kapuján át az „életbe léphet”. Írásaiból kiviláglik, hogy halála bekövetkeztét a kolostorban örömteli eseményként várta. Terézt lelkesedéssel töltötte el, amikor barátai az örökkévalóság küszöbén látták őt. Egy különösen szeretett apácatársa halála alkalmából Teréz a következőket írta: „Ez volt az első alkalom, hogy meghalni láttam valakit. Ez a látvány valóban magával ragadó, meghittén szép volt!”

Ez a vallomás bizonyítja, hogy az „átváltozás” életből a halálba pozitív színezetű is lehet, sőt az ilyen halál még bátorítást is sugározhat. A halált nem kísérik borzalmak. A halál Isten jelenlétében zajlik, és a történelemből tudjuk, hogy Isten könnyűvé teheti a halált még a bűnösök számára is, akik életük hibáit és tévelygéseit őszintén megbánják.

Így hát igaz, hogy a halálban is, akárcsak az életben, minden lehetséges. És hogy a

halál, miként a gyümölcs, hosszú ideig fejlődik és érlelődik az élet ágán, és otthagyja nyomát, a végigélt élet összehasonlíthatatlanul friss illatát egészen a sírig.

A tudósok kutatásai azt mutatják, hogy az emberek nem egészen egyformák. Az immunokémia már kiderítette, hogy az élőlények különbözősége és egyedi, egyedülálló volta egyaránt lényeges, fontos törvény a biológiában.

Ha mi, emberek nem vagyunk biológiailag egyformák, ha különbözünk morálisan és szellemileg, miért kellene akkor a halálunknak egyformának, úgyszólván szériaproduktumnak lennie?

Ez a következtetés nyugtalaníthatja az embert – ugyanakkor előrevetíti egy fantasztikus, egyéni élmény bekövetkezését is. Ez a következtetés egyúttal meg is nyugtat, megerősít és enged szilárdan reménykednünk abban, hogy Isten segítségével mi is képesek leszünk győzedelmesen áttörni, átküzdeni magunkat a halál sötéttségén, akármilyen módon történik is ez, és akármilyen sűrűnek tűnik is a sötétség.

Ha ez a sötétség létezik egyáltalán!

Segítőtársak a túlsó partról

Az egyház azt tanítja, hogy az élők és a holtak összetartoznak. Azok, akik földi életük során eljutottak Istenhez, alkotják a szentek közösségét, az ő tiszteletükre áll a naptárban november elsején a mindenszentek napja. Segítségül hívhatjuk őket bajainkban, s ez azt jelenti, hogy segítségünkre siethetnek. Nem alszanak halálos álmot, hanem tevékenykednek. Az ő szolgálataik és közbenjáró imádságaik befolyásolják a földi események alakulását.

Maximilian Kolbe mondta egyszer, hogy halálunk után is folyton tevékenyek maradunk. Pedig ez a lengyel ferences már életében is párját ritkítóan szorgalmas és munkálkodó volt: nyomdákat alapított, cikkeket írt, missziós munkát végzett. Most még többet tesz, bár sajtónk ezt nem tudja követni, a fotósok se tudják lefényképezni.

Lisieux-i Szent Teréz, aki arról álmodott, hogy a világ minden sarkában missziós munkát végezzen, jóval halála előtt kijelentette, hogy mennyei életét arra szándékozik felhasználni, hogy „jót tegyen a földön”. Élőknek nyújtott segítségét sokan meg tapasztalták, akik ezt a rendkívüli szüzet szeretik.

Egy francia folyóiratban volt olvasható egy valahol Észak-Afrikában történt eset. Valaki nagy bonyodalomba került a bankszámlájával kapcsolatban. Mindenféle papírokat kértek tőle, amelyeket nem volt könnyű beszerezni. A szerencsétlen számlatulajdonos turkált az iratai között, s kedves szentjét hívta segítségül. Mikor néhány nap múlva bement a bankba, a tisztviselő közölte vele: Tegnap itt járt egy apácaruhás hölgy, s ő bemutatta az összes szükséges iratot, úgyhogy a dolog rendben van.

Amint a tisztviselő leírta az apácaruhás hölgyet, az nem lehetett más, mint Teréz.

A szentek válaszolnak az imádságainkra, de saját kezdeményezésükre is cselekedhetnek.

Egyszer egy párizsi barátnőm néhány napos észak-spanyolországi autókirándulásra hívott meg. Visszatérésünk előtt megálltunk Baszkföldön. Egy reggel, míg én a bő-

röndjeim pakoltam, barátnőm még egyszer lehajtott a tengerhez. Délre jött meg, s lelkesen tudatta: Felfedeztem egy csodálatos kilátót a tengerre. Feltétlenül látnod kell!

Magunkhoz vettünk néhány szendvicset és autóba ültünk. Vagy tíz kilométerrel arrébb le volt zárva az út, pedig a barátnőm néhány órával korábban áthajtott itt. Akkor nem látott egyetlen munkást, egyetlen gépet sem. Most se voltak. Csak a pusztaság, mint ennek előtte.

Nem maradt más hátra, mint lefordulni az egyedüli mellékútra.

Néhány percet mentünk, mikor az út szélén megjelent egy felirat. Loyola 1 km.

Egyikünk se tudott arról, hogy a jezsuita rend alapítója ezen a vidéken született. Behajtottunk Loyolába, és egész délután Ignatius vendégei voltunk. Különös história. Ő maga volt, aki elzárta utunkat, s kastélyába vezérelt bennünket?

Ignatius személye engem sohasem érdekelt különösképpen. Persze tudtam, hogy bizonyos körökben ellenszenves fanatikus híre volt, de ez se mozgatta meg a fantáziámat. Az én figyelmemet bátor tanítványai kötötték le, akik igyekeztek megvédeni Dél-Amerika őslakóit az európaiak mohóságától. Most nézegetni kezdtem az írásait, s meglepődve fedeztem fel „ritmikus imádságát”, amely hasonlít a keleti egyházak Jézus-imádságára, s amely tudatosan tárja fel Isten előtt biológiai lényünket. Vajon egy ilyen imádkozó lélegzés nem lehetne egy minden keresztényt egyesítő hatóerő?

A szentek látnak és hallanak bennünket, és elsősorban olyanként szeretnek, amilyenek Isten akar minket. Az ő szeretetük egyesül Isten szeretetével, ebből merít erőt.

Valamennyiünk élete boldogabb lenne, ha gondolnánk ezekre a láthatatlan barátokra, akik készek vigasztalni és segíteni bennünket. Talán ott van köztük a nagyanyánk, aki a tízparancsolatot tartotta mérőlécének, s türelmesen várta, hogy Isten Fia megváltsa ezt a bűnös és boldogtalan világot. A híres francia teológus és művészettörténész, Bernard Bro visszaemlékszik, hogyan gyűlt össze minden este a családja közös imára. Végezetül mindig megemlékeztek korán elhunyt anyjáról is. Meglehet, hogy az anya közbenjáró imádsága nagy hatással volt a fiúcska elhivatottságára és pályájára.

A *communio* – közösség –, amelyről a Hiszekegy beszél, sok keresztény számára homályos fogalom maradt. Az élők és a holtak szolidaritása ez, amely Krisztuson alapul. Mindenekelőtt kapcsolat Krisztussal, és Krisztuson keresztül az emberek kapcsolata egymással. Ha ragaszkodunk Krisztushoz, természetesnek tűnik, hogy segíteni tudunk egymáson, és imádkozni tudunk egymásért.

A történészek úgy vélik, hogy ezzel a hittétellel kapcsolatban az a legnagyobb nehézség, hogy az V. században vették be a Hiszekegybe. A reformáció idején azt állították, hogy ez a szöveg „hamis”, bizonyos teológusok kitalálása, s erőszakkal tették bele a Hiszekegybe.

Ez a dogma valójában az Újszövetség tanításából nőtt ki. Idézzük fel Jézus szavait Isten országáról, s Pál leveleit, amelyekben az apostol a keresztények összetartozásáról beszél. *Ti pedig Krisztus teste vagytok, s ki-ki az ő tagjai* – írja a korinthusbelieknek (1Kor 12,27).

Az őskeresztények szilárdan hitték, hogy az elhunytak lelkei velünk élnek. Az 1. század végén Róma püspöke, Szent Kelemen emlékeztetett erre, aki az egymással civa-

kode korinthusbeliekhez írott feddő levelében Mózesre hivatkozik, aki kiáll Isten előtt népe védelmében.

A 3. században Órigenész, alexandriai teológus ezt írta: „Ha elmondhatjuk, hogy kapcsolatban vagyunk az Atyával és a Fiúval, hogyan lehetne másképpen a szentekkel, s nemcsak azokkal, akik a földön élnek, hanem azokkal is, akik már a mennyben vannak? Mert Krisztus az ő vére által összebékítette a földet és az eget, hogy egyesítse a föld lakóit a mennybeliekkel.”

Ezzel már a lényeges dolgok kimondattak, de Ágoston adja meg a kérdés végleges megfogalmazását.

Az első három század a mártírok kora volt. Az emberek szilárdan hitték, hogy akik vérükkel tanúsítottak, halálukban Istennel egyesültek, részesültek az ő hatalmából, hogy a földön élőket támogassák, s megerősítsék őket hitükben. Ugyanakkor megerősödött az a meggyőződés is, hogy az élők segíteni tudják a holtakat.

Tehát a szentek közössége nagyon régi fogalom, ennek ellenére nagyon nehéz konkrétan elképzelni, s a történészek szerint a művészek is viszonylag ritkán éltek ezzel a motívummal. A legkifejezőbb talán Greco festménye egy kis toledói templomban, amely Orgaz grófjának temetését ábrázolja. A legenda szerint Szent István és Szent Ágoston személyesen vitték a sírba ezt a kegyes és buzgó gyülekezeti tagot. A halott körül nagy néptömeg gyűlt össze. A művész 16. századi büszke uraságokat és asszony-ságokat mutat be fényűző öltözékekben, keményített inggallérral. Sokan azonban nem ezt a fényes gyászmenetet nézik, hanem az ég felé fordítják tekintetüket, ahol megjelent a Boldogságos Szűz és Keresztelő János nagy csapat szent kíséretében, akik mind Krisztushoz imádkoznak a halott gróf lelkéért.

Mindenszentek napjának azt kellene eszünkbe juttatnia, hogy sohasem vagyunk teljesen egyedül. Szélesíthetjük baráti körünket térben és időben, megkereshetjük azokat, akikkel a legközelebbi lelki rokonság fűz össze bennünket. A szentek társasága nagyon sokrétű. Régine Pernoud, aki behatóan tanulmányozta a középkori szenteket, azt állítja, hogy „meghökkenető tarkaság jellemzi őket: találunk közöttük jelentéktelen személyeket és királyokat, családanyákat, pásztorfiúkat és katonákat, betegeket és filozófusokat”.

Csupán két pontban hasonlatosak egymáshoz. Mindenekelőtt abban, hogy követték Isten hívását. A keresztség által valamennyien „meghívottak” vagyunk. Sajnos az átlagember megfélelkezik erről a meghívásról, s amint Pernoud mondja: „az élet lármája és kavargása közben alig hallja vagy egyáltalán nem.”

A szent azonban világosan hallja ezt a meghívást, s ennek megfelelően rendezi el egész életét, tűzi ki céljait.

A szentség másik ismertetőjele az ima. Minden szent rendszerint egyszerű szavakkal imádkozik. A legrégebbi imádságok Dávid zsoltárjai. A zsoltárok minden lényeges témát tartalmaznak életünk folyásának megértéséhez és helyes irányba tereléséhez. Jézus, Mária és József mindennap zsoltárokat imádkoztak.

Minden sikeres emberi élet az egész emberiséget gazdagítja. Ezért tanúsítanak a szentek nagy érdeklődést aziránt, hogy mit teszünk s mivé válunk. A túlsó partról

könnyű nekik követni a mi tevékenykedésünket. Ha rögzös és kanyargós életutunkon észreveszünk valakit közülük, akkor álljunk meg egy pillanatra, s kívánjunk neki legalább egy „jó napot”...

A lélek nem vándorol, hanem várja a feltámadást

A reinkarnáció, azaz újra testet öltés, melyet közönségesen lélekvándorlásnak is neveznek, Keletről behozott elmélet. Egy nyugat-európai számára ez izgalmasan egzotikusnak tűnik, akárcsak a tömjénfüst és Buddha talányos mosolya. A statisztikák azt mutatják, Franciaország egynegyede hiszi, hogy ebben van elrejtve a boldog élet kulcsa.

A lélek halhatatlan. Ezt több vallás is állítja. A kátéban is ezt tanultuk. A keresztényt azonban szigorú elszámoltatás, a bűnök számonkérése és semmit el nem néző utolsó ítélet várja. Mindebben az tűnik a legrosszabbnak, hogy az életút egy, egyszeri, végleges, úgyhogy az embernek állandóan szem előtt kell tartania, azon kell lennie, hogy minden cselekedete a jót szolgálja. Ha a halál küszöbére ér, nincs többé kibúvó.

Nem lenne-e sokkal izgalmasabb úgy elképzelni az életet, hogy az fokról fokra fejlődik? Meghal az ember, régi hámként levedli a testét, vadonatújat kap helyette, s ismét elkezd élni? Bernard Bro a reinkarnációs rendszert a nyári szabadságok szobabérléséhez hasonlítja: tegyük fel, hogy valaki minden évben más üdülőhelyre megy. Ez érdekes változatosságot jelent, de ugyanakkor nyugtalanító gondolatokat is kelt. Az ember sohasem tudhatja, hova kerül. Az egyik szállóban poloskák zaklatják, a másikban mindenét ellopják... Bro emlékeztet arra, hogy a keresztények feltámadása nem kínál ideiglenes bérelt lakást, hanem biztos, állandó otthont ad. Ennek a kilátásnak nem kell-e biztonságérzetet keltenie bennünk és örömmel eltöltenie?

A keleti vallásokban a reinkarnáció inkább büntetést jelent, mint vidám körutazást a földgolyóbison. A kérélnelhetetlen karma törvénye megköveteli, hogy rossz cselekedeteinket következő életünkben jóvátegyük, bármilyen alakban jelenjünk meg ismét az élők között. A cél a lélek megtisztítása, amely lehetővé teszi, hogy hosszú és megpróbáltatásokkal teli vándorlások után egyesüljön az istenséggel, elveszen benne, mint esőcsepp a tengerben.

Egy ilyen elképzelés pánikba kergetheti az embert, mivel új alakját nem választhatja meg. Ez valahonnan máshonnan jön. Így megeshet, hogy valakiből légy lesz, melynek a gyerekek kitépik a szárnyát, vagy útszélen növény pipitér, amelyet letapos egy kerékpár... Ezek a képek ellenszenvesebbnek tűnhetnek, mint a purgatórium kínjai.

Az újra testet öltésről már a régi görögök is hallottak. Platónnál és Püthagorásznál találunk hasonló eszméket, de már észrevehetően megváltozott formában. Platón szerint a léleknek egyre tökéletesednie kell, s ezt nem érheti el egyetlen élet során. Ehhez a meggyőződéshez több tévtan kapcsolódott az őskeresztény időkben, melyekkel Tertullianus szállt harcba, s más keresztény tollforgatók.

A 19. században divatba jöttek a keleti filozófiák. A romantikus prózáírók és költők lelkesítő gondolatmorzsákat csipegettek belőlük; a teozófus és az antropozófus iskolák elméleteket építettek. Rudolf Steiner helyet harcolt ki magának velük az irodalom-

történetben. Napjainkban a New Age viszi tovább ezeket az eszméket. A Keletről útjára indult gondolat azonban időközben teljesen átalakult. Az újra testet öltést teljes egészében pozitív jelenségnek nyilvánították. Az egymást követő életek pontosan megfelelnek a természetes fejlődés szakaszainak, melyek során az ember tökéletesíti magát és kialakítja végleges személyességét. Tehát saját maga formálja önmagát, s olyanná fejleszti énjét, amit helyesnek és jónak tart. Az Istennek nem marad semmi tenni-valója.

A keresztény hit nem ismeri el az inkarnációt. A zsidó-keresztény hagyomány szerint egy életünk van, s ezt komolyan kell venni. Nem szabad a felelősséget későbbre halasztgatni annak reményében, hogy a jövő életek során könnyű lesz majd kijavítani a hibákat, s a számunkra kiszabott idő a végtelenségig nyújtható.

Az eddig mondottak ellenére azt hiszem, hogy kivételes esetben Isten tervében is megjelenhet az újra testet öltés valamilyen formája. Ars szent papja – Vianney János – például a következő esetet meséli, amely Nagy Szent Gergely idejében történt.

Egy kegyes pap, akinek testi hibája volt, az orvos előírására nap mint nap egy elhagyott helyre ment fürödni. Minden alkalommal egy ismeretlen ember várt rá, aki segített lehúzni a saruját, s fürdés után odanyújtotta neki a törülközőt. A kegyes pap természetesen hálás volt neki, s egyszer szentmise után egy darab megszentelt kenyeret kínált oda ismeretlen barátjának. – Atyám – mondta neki a férfi –, olyasmit kínál nekem, amivel nem élhetek, bár láthatja, hogy van testem. Én voltam ennek a vidéknek a földbirtokosa, s itt kell letöltenem megtisztulási időmet.

A következő szavak után eltűnt: – Istennek szolgája! Könyörülj rajtam. Ó, mennyire szenvedek, de te megszabadíthatsz engem ...

Ennek az embernek a megtisztulási ideje emlékeztet a reinkarnációra. Visszaküldték a birtokára, hogy valamiképpen lemossa bűneit. Úgy tűnik, mintha ismét élő teste lenne, azzal a különbséggel, hogy ez a test az övé, nem valami megváltozott hüvely. Tehát kivételes esetekben végbemehet újra testet öltés, de ebből nem lehet rendszert teremteni. Feltételezhetjük, amint minden ember más módon él, s úgy hal meg, amint az élete azt megszabja, ennek megfelelően a megtisztulás eszközei és lehetőségei is elképzelhetetlenül tarka mozaikot alkotnak.

Nekünk egy élet adatott, s ez nem azért, hogy kecssegtessük magunkat a reménnyel, hogy az eljövendő évtizedekben vagy évszázadokban tovább játszhatjuk ezt a játékot. Minden percnak megvan a maga értelme – mondta Newman bíboros. Nemcsak minden évnek vagy minden napnak, hanem minden szempillantásnak! És ezt az értelmet keresni kell. Minden törekvésünknek, minden szavunknak, melyet kiejtünk, minden emlékképnek, melyet szívünkben őrzünk, minden hétköznapi tevés-vevésünknek örökkévaló jelentősége van. Annak tudata, hogy minden, amit teszünk, lényeges, bátorságot kellene, hogy adjon ahhoz, hogy minden bajt és bánatot belső békével viseljünk el. A halál fontos esemény életünkben, átmenet „erről a partról a másikra”. Ezt el kell fogadni, és fel kell készülni rá. Több szent is kérte, hogy kímélje meg őket Isten a hirtelen haláltól. Az emberek többnyire azt gondolják, hogy ha a halál váratlanul érkezik, úgy ragadja el áldozatát, hogy az észre se veszi, az „jó” halál. Azt, hogy mi történik a halál pillanatában, senki se tudja. Csak sejtheti az ember, hogy ez olyan nagy

esemény, amelyből cselekvően ki kell vennie a részét, vagy legalább tudatosan jelen kell nála lennie.

A reinkarnációs elméletet és a keresztény hitet a testhez való viszonyulás is elválasztja. A krisztusi hagyomány szerint a test és a lélek elválaszthatatlan. Együtt alkotják az egyedülálló személyt. Isten mindent szeret, amit teremtett. A testet nem lehet úgy kezelni, mint egy munkaeszközt, se a szellem útjában álló akadálnak tekinteni, vagy börtönnek tartani, amelyből a nemes léleknek ki kell szabadulnia.

Az IDŐ fogalmán is mélyebben el kellene gondolkodni. Az idő Isten ajándéka, amely növekedésünk céljából adatott. Isten már a teremtés kezdetén a szombat misztériumának beiktatásával megszentelte az időt. Tudatunk az Idő és az Örökkévalóság között ingadozik. A reinkarnációt gyakran a „már látott”, vagy a „már hallott” alapján igyekeznek igazolni. Egyik francia szomszédom meg van róla győződve, hogy eredetileg a régi Egyiptomban született. Mikor ebben az országban utazik vagy innen származó képeket néz, állítása szerint felismeri a templomokat és kőfaragásokat. Szilárdan hiszi, hogy ott az igazi otthona.

A pszichiáterek szerint ezekben az esetekben emlékeztavarról van szó. A parapszichológusok más magyarázatokat találnak rá. Nem tudjuk pontosan, hogy mikor „lépünk be” az időbe, mit teszünk vagy tanulunk, hol járunk születésünk előtt. A gyermeknek már anyja méhében rendkívüli képességei vannak környezete feltérképezésére. Gondoljunk bele: Keresztelő János magzati füle hallotta, hogyan üdvözli Mária anyját, Erzsébetet, s tudta, hogy Isten anyja jött vendégségbe!

Ki tudja, talán valamilyen valóságos kapcsolaton alapulnak szomszédom szívmengető „emlékei” Egyiptomról az azt megelőző időből, hogy Franciaországban meglátta volna a napvilágot.

Az ereklyék mibenléte

A világ tele van mindenféle sugárzásokkal. A tárgyakkól és az élőlényekből áradnak. Behatolnak a tárgyakba és az élőlényekbe. Egyik-másikukat elemezni és mérni lehet. A régészet például kormeghatározások pontosítására használja őket.

Élőlények kisugárzása akár az épület falaiban is érződhet. Néha már a küszöb átlépésekor érzi az ember, milyen szellemiség uralkodik a házban. Mivel az imádság különös erővel töltött tevékenység, nincs mit csodálkozni rajta, hogy otthagyja nyomát a templomok és kápolnák falában. Minden nemzedék ide raktározott valami pozitívát. A chartres-i székesegyház belseje melegséget sugároz, s a zarándoknak, aki ide belép, az a benyomása támadhat, hogy ölbe veszik. Mára már feledésbe merült, hogy a székesegyházat ősi gall szent helyre építették, s bizonyára ez is jelent valamit. Talán a pogány és a keresztény óhajok, remények és vágyakozások egyesülnek itt. Isten mindent atyai szeretettel szemlél. A párizsi templomok közül talán csak a Notre-Dame des Victoiresnak van olyan sűrű szövésű múltja, hogy azt a látogató fizikailag érezni tudhatja.

Az imádság anyagiasulását egyszer a mohamedánoknál tapasztaltam meg.

Isztambul elővárosában van egy érdekes nagy mecset, * ahova rendszeresen visznek turistákat is. Őszi kora reggel volt, az emberek nyüzsgöttek kint a piactéren, a nap a magas ablakokon keresztül a barnapiros szőnyegekkel borított helyiségbe vetette sugarait. Csaknem egyedül voltam, mindössze néhány helybeli térdepelt a fal mellett. Szinte önkéntelenül letérdeltem. Mélységes békesség öntötte el a lelkem. Ösztönösen érzektem, hogy ezen a helyen sokan találtak kapcsolatot Istennel. „Mert Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké!”

Az építményekhez hasonlóan az ereklyék is hordoznak valamilyen láthatatlan részt az egyénből, akihez tartoznak. A szó a latin *reliquia*-ból származik, ami azt jelenti: hátramaradt. A temetők például tele vannak relikviákkal, melyek az eltávozottat juttatják eszünkbe, azokat, akiket ismertünk és szerettünk, s akiket tisztelünk. Ha hiszünk abban, hogy az élet örök, s hogy a halott nem úgy halott, amint látszik, akkor imádkozunk mellettük.

Az ereklyék jelek, melyeket Isten azért hagyott ránk, hogy segítsen bennünket elgondolkodni. Azt kell, hogy eszünkbe idézzék, a halál ideje véget ér a feltámadással. S a feltámadásban testet ölt minden, ami bennünk és körülöttünk anyagi.

A katolikus országokban az ereklyekultusz fontos helyet foglal el a szentekkel való kapcsolattartásban. Néhol ez fetisizmussá alakult, amely pogány szokásokra és hiedelmekre emlékeztet. Tárgyakat árulnak, amelyek érintették ennek vagy annak a szentnek a koporsóját, vagy olyan ruhadarabokat, amelyeknek valamilyen szerepük volt a szent életében. Nehéz meghatározni, hol húzódik a határ az ószinte tisztelet és az eltúlzott vagy egészségtelen ragaszkodás között. Láttam egyszer Jeruzsálemben, Pilátus udvarában, ahol Jézus fejére tették a töviskoronát, egy öreg, szegényesen öltözött asszonyt egy nagy műanyag szatyorral, amelyben tucatnyi színes fonálgombolyag volt. Tízperceken át húzogatta a szatyort ide-oda a köveken. Egy racionalista gyerekesnek tarthatja az ilyesmit. Elképzelhető azonban, hogy pulóverkötés közben fel-felrémlenek az asszony előtt azok a széles, piros kövek Pilátus udvarában, melyeken Jézus átmegy. S ez az emlék imára hív. Úgyhogy az asszony tettének mély értelmű következménye lehet.

A keresztény gondolkodásnak nem szabadna elválasztania a szellemit az anyagitól. A megtestesülés megfelel Isten akaratának. Pascal *Gondolatok* című művében (250. gondolat) javasolja a „külsőleges” – letérdelés, imamondás stb. – egyesítését a „belsőlegessel”, s úgy véli, hogy a külsőlegestől segítséget várni babona, s ha az ember nem akarja ezt egyesíteni a belsőlegessel, az gőgösség.

Úgy hiszem, hogy a gondolatok és az emlékek is gazdagíthatják az ereklyék körét. Ha elnéz az ember egy képet, melyet meghalt barátja szeretett, vagy meghallgat egy zenedarabot, melynek a másik örülni tudott, ezek a momentumok is részét képezik az ő ittlétének. Párizsban kószálva megállhat az ember például a IV. Henrik nevét viselő gimnázium előtt, s eszébe idézheti, hogy egykor itt volt eltemetve a város védőszentje, Genovéva, akinek testét a forradalom idején a Szajna túlsó partján elégették. A montmartre-i dombon pedig a kis 12. századi Péter-templomban, amely néhány tucat mé-

* Az Eyüp-dzsámi. – a szerk.

terre áll a Sacré-Coeurtól, még érzékelhető a zarándokok áradatának nyoma. Azoknak a zarándokoknak, akik azért jöttek, hogy tiszteletüket nyilvánítsák Párizs püspökének, Szent Dénesnek (Dionysios), akinek fejét éppen itt, ennek a dombnak a tetején vágták le.

Érdekes, hogy Jézusról és Máriáról nem maradtak hitelt érdemlő ereklyék. Azok a keresztszilánkok, tövisek, szögek, fátylak és ehhez hasonló holmik, melyekkel évszázadokon át kereskedtek, többnyire a keresztény folklór területére tartoznak. Egyedül a torinói lepel tűnik hitelesnek, de ez inkább dokumentum, mint ereklye, az Úr halálának és feltámadásának bizonyítéka.

Az ereklyék a halottakhoz kapcsolódnak. Jézus és Mária nem halott. Életenergiájuk és befolyásuk folyamatosan megjelenik a világ eseményeiben, és az eucharistiában közvetlen fizikai kapcsolat adatik nekünk Istennel. S így megtalálhatjuk Krisztust mindenben, ami betölti napjainkat.

Ne sírj, ha szeretsz engem

Ne sírj, ha szeretsz engem.

Ó, ha ismernéd Isten adományait és tudnád, mi a Mennysorság!

Ó, ha hallhatnád innét az angyalok énekét, s látnál közöttük engem!

Ó, ha látnád feltárulni szemeid előtt az örök horizontokat, térségeket és az új ösvényeket, melyeken én járok!

Ó, ha egy pillanatig is szemlélhetnéd azt a Szépséget, amely mellett minden más szépség elhalványul!

Hogyan? Te láttál engem és szeretted az árnyak földjén, nem kellene-e ismét látnod, s még inkább szeretned engem azon a földön, ahol minden, ami van, változatlan marad?

Hidd el, mikor eljön a halál, hogy széttörje bilincseid, mint ahogyan széttörte azokat a bilincseket, melyek engem tartottak kötve, s mikor egy napon, melyet csak Isten ismer, mert ő tüzte ki, lelked felszáll a Mennybe, ahova én előtted érkeztem, azon a napon ismét meglátod azt, aki Téged szeretett, s aki még mindig szeret.

Megtalárod ismét a szívét, ismét rátalálsz szíve gyengédségére, amelyről letisztult minden fölösleges.

Töröld le könnyeid, ne sírj többé, ha szeretsz engem.

Ágoston*

Az első esszét H. Laborcz Júlia, a továbbiakat Bereczki Gábor fordította.

* A szöveget egyik párizsi plébániai újság – *Carrefours Nord-Est de Paris*, Nr Oct–Nov 1992. – Augustinus-idézetként közölte. A magyar szöveg Fanny de Sivers észti fordításából készült – a szerk.

Yahya Kemal Beyatlı verseiből

Bede Anna fordításában

Yahya Kemal Beyatlı (Üszküb [ma Szkopje], 1884 – Isztambul, 1958) a huszadik század első felének-közepének kiemelkedő török lírikusa. Előkelő balkáni család sarja: ősei részt vettek a félsziget meghódításában, szpáhiként birtokot szereztek. A család későbbi sorsa, a költözések hűen tükrözik az Oszmán Birodalom visszaszorulását. Yahya Kemal Beyatlı előbb Szelanikba – ma Thesszaloniki –, majd Isztambulba került. Tizenkilenc évesen Párizsba szökött: kérdés, hogy a kalandvagy vagy a II. Abdul-Hámid önkényuralma elleni tiltakozás mozgatta-e. Csupán annyi bizonyos, hogy a francia költők – a parnasszisták és a szimbolisták – életre szóló hatással voltak rá. 1912-ben végleg visszatért Isztambulba: tanított az egyetemen, folyóiratot szerkesztett. 1923-ban tanácsadóként részt vett a lausanne-i béketárgyalásokon. A továbbiakban hol képviselő, hol diplomata volt. Varsóban, Madridban, később Karachiban is képviselte hazáját. Egy rövid házasságtól eltekintve egyedül élt.

Yahya Kemal Beyatlı viszonylag kevés verset írt: kötetei csak halála után láttak napvilágot. Igaz ugyan, hogy a kötetek anyagát még maga állította össze, címüket is megadta: *Kendi Gök Kubbemiz* (A saját égboltunk) 1961, *Eski Şiirin Rüzgariyle* (Régi versek sodrásában) 1962, *Rubailer* (Rubáik) 1963. Külön kötetben jelent meg Omar Khajjám-fordítása: *Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş* (1963).

Yahya Kemal Beyatlı rendkívül érzékeny az oszmán-törökség hagyományára. Második kötetét oszmánli nyelven írta: ezt a mai török olvasó is csak szótár segítségével tudja olvasni. Első kötetében rendkívül érdekes és fontos szintézist valósított meg: témája majdnem mindig Isztambul és a birodalmi múlt, nyelve az újtörök, rímképleteiben, zeneiségében, hangulatfestésében érvényesülnek a francia formák és vívmányok, de időmértékben ír: az oszmán költészet aruz-metrikáját használja. A szabadverset művelő fiatalabb költőktől – így Orhan Veli Kanıktól (l. *Credo* 2002. 1–2., 126–133. o.) – idegenkedett.

Yahya Kemal Beyatlı verseit nehéz fordítani: a rímes-időmértékes forma önmagában sem könnyű, ráadásul az aruz-metrika szokatlan a magyar fülnek. Örülünk, hogy Bede Anna vállalkozott a fordítás szép, de nehéz munkájára. Ezt megelőzően a *Szenvedélyek tengere* című antológiában (Európa, 1961) olvashattunk huszonegy Yahya Kemal Beyatlı-verset Timár György és Vas István magyarításában.

Az alább közölt versek a *Kendi Gök Kubbemiz* (A saját égboltunk) című kötetből valók. A nyersfordítást magam készítettem, kivéve az *Itri* című verset, amelynél Sudár Balázs segített – különös tekintettel a mevlevi-dervisek zenei kifejezéseire. – a szerk.

NYÍLT TENGER

A Balkán városaiban éltem gyerekkorom,
 Lánghoz hasonló vágy tüze perzselt mindenkoron.
 Lelkemben Byron bánata, melytől ő szenvedett,
 Így jártam álmódzva be sok völgyet és hegyet.
 Átérezvén apáim örök szenvedélyeit,
 Szívtam Rakofcsa friss levegőjét, mely szívet hevít.
 Lelkem derűjén átdübbörögtek korok s hadak,
 Visszhangot vertek bennem üvöltő vezényszavak.
 Harcunk leverték! Gyászba borult szép szülőhazám
 S a hódítás eszméje kísértett sok éjszakán.
 Kivándoroltak ezek, utánuk vágyódtam én,
 S a gyászhatáron túlról özönlő folyók vizén
 Minden hab azt susogta: ilyen szép a lét vize,
 S tudtam, milyen jó a végtelen vándorlás ize,
 S szóltam: sem asszonyom, se hazám nem kell már nekem,
 S indultam új utakra, csodás messzi földeken.

Elértem azt a pontot, ahol föld már nincs tovább,
 Érzem ma is szájamban a tág tengerek savát.
 Nyugat végső partján a dagály tombolása várt,
 Midőn az égbolt sátora ólomszínűre vált.
 S megláttam az ezerfejű sárkányt, e furcsa lényt,
 Bámultam szép testét, a smaragd bőr selymén a fényt,
 Láttam, hogy villódzó, remegő örök táncot lejt
 S megértettem, hogy im, ez az őslény életre kelt.
 A végtelenből jött ide pezsgő habzással ő,
 Egyszer csak itt termett, kitörő őrvölgéssel ő.
 Vitorla, gőzös, mind, mi a vízen volt, menekült,
 E tágas tér, e szép jelenés övé egyedül.
 Csak ő maradt ott egymaga, kebléből vér fakadt,
 Ezer barlang-száj nyílvá vonyított hatalmasat...

Tenger! Fölséges bánatodat átéreztem én,
 Szemtől szemben véled, ama nagy dagály idején.
 Keserved hallgattam, örök fájdalmu tengerem,
 Éreztem: ebben a nagy magányban egy vagy velem.
 Nincsen part, mely visszaver ily csodálatos varázst,
 Ily kínzó szomjuságra hasonlító jajgatást.

ITRI¹Rifki Melül Mericsnek²

Itriről véneink regélik rég:
 Ő a mi szép zenénk igaz szentje,
 Elragadván e nép szívét-lelkét
 Ő a hajnal királya, felkentje.
 Hány, de hány ünnepen, korán reggel,
 Ágyudörgés-szerű zengzetekkel
 Nagyszerű, szent tanát nekünk zengte!

Lásd: Budáról, Irak s Egyiptomból,
 Hódoló, messi tartományoktól
 Szél hozott dalt hazánkba távolból,
 Hangzatot száz tavasz virányából.
 S Itri felfogta létünk csodáját,
 Századok büszke históriáját
 Vén platánfák levélzúgásából.

Szép zenéjében ott a hit fénye,
 Életünk áradó iramlása,
 Boszporusz s Tundzsa égi kéksége,
 Bővizű Eufrátesz világlása.
 Hány, de hány hang zenél: egünk, földünk,
 Bánatunk, vágyaink, dicsőségünk,
 életünk tükröző, korunk mása.

Olykor-olykor Nevá³ zenéjéből,
 Mely hol árad, hol épp puhán járdal,
 Szép Nevá szárnyalása elbűvöl
 S pirkadat kél kelet határában;
 Szót ha szól, mindenik betűjéből,
 Szótagából s az éj sötétjéből
 Lelki fény gyúl az éj homályában.

Tán irigy volt a balsors e jóra,
 Elveszett már e szép zenék ezre,
 Húsz maradt csak meg az utókorra,
 Miknek immár a Nát⁴ a legszebbje.
 Hogyha síp sípol, üstdob ha dobban,
 Gyorsuló mevlevi hangzatokban,
 Felhat az Ájin⁵ a magas mennybe.

Ő, a lángész, e teljes világnak
Papja volt, zengzetes húru költő,
Része egy foghatatlan csodának,
Még tudósok se tudják, ki volt ő.
Művei titkosak. Égi kincsek,
Halhatatlan világ-béli kincsek?
Ily csodás, nagy varázs honnan is jó?

Jobb vigaszt nem talál mást a lélek:
Hogyha elvágja hangját halálom,
S több öröm-zengzetet nem remélek,
Elsuhan majd a múlt, mint egy álom,
Hintve fényét derűs holnapoknak,
Mert e művek talán ott ragyognak
Nagy, hajótlan-habú óceánon.

ÉNEK MOHÁCSRÓL

Voltunk rohanó had, mely előtör, mire virrad,
Voltunk a legelső bevetett száz lovas ifjak.

Száguldva repültünk mi Mohács téerein által,
S megtelt ama nagyhírű mező lódobogással.

Győztünk! Ez a hír messzi hazánkat beragyogta,
Hogy érte e bátor sereg éltét odadobta.

Rózsás e halál; szép tulipán csókja a bére,
Mennybéli dicsőség fogadott édes ölére.

E földi világtól bucsuzunk: rajta, rohamra!
Végső ez a harc! Századokig harsog a hangja!

Hősködvé jutottunk magas útjára az égnek,
Allah közelében fogadott angyali ének.

Átérve a menny kapuján, mindünk örömére
Értünk örökéletű nagyapáink közelébe.

Egy kertbe kerültünk jeles ősök seregével,
Egyként elesett hajdani hősök seregével.

*De el nem enyész; hallja egész nép a vitézség
Villámrohamán víg paripáink nyerítését!*

A HAVAZÁS ZENÉJE

Varsó 1927

*Több, mint ezer év óta ez éj lassu zenéje
Hallik, s ez a hosszú havazás zeng ezer éve.*

*Mint messzi kolostorban a bús, méla zsolozsma,
Százak szomorú kórusa szól századok óta.*

*Mélyből fakadó orgonaszó dallama árad,
Nagy szláv szomorúság. De nekem furcsa e bánat!*

*Mennék el e kortól, e tetőktől a hazámba,
Tanbúri Dzsemil bej⁶ lemezét hallani vágyva!*

*Megtér örömöm, hogyha e mester dala szárnyal,
Szívem tele isztambuli hangok zsvivájával.*

*S nincs több havazás, köd se szítál több e határon,
Mert már haza, Körfezbe röpitett szines álmom.*

ÉJSZAKA

*Kandilli ragyog fel álmainkban,
Holdfény lebegő hajója villan.*

*Ringó, szinezüst utunkra tértünk,
Mentünk, s hazatérni nem reméltünk.*

*Képzelt havasok, fa-látomások...
Vízen pihenő hegyóriások...*

*Már vége a könnyü röptü nyárnak,
E szép, különös melódiának.*

*Mentünk, sűrű ködbe veszve, halkan.
Álmunk tovaszállt a virradatban.*

SZEPTEMBER VÉGÉN

*Elmúlt a nyár. Már Kanlidzsa ősz fürtü vénei
Lelkében föltámadnak a múlt ősök évei.*

*Csak egy várost szeretni is oly kurta ám a lét!
Csak itt maradna még ez a nyár, csak ne folya szét;*

*E jó italt bár éveken át isszuk, vége már,
Ily élvezethez egy rövid élet kevés. De kár!*

*Sorsunk: halál. Nem fél szívünk, elpihenni kész,
Csak hogy hazánkat már sose lássuk, csak ez nehéz.*

*Kit fogva tart az éj, soha már partot nem talál.
Keservebb e vágakozás, mint a jó halál.*

ÚTI GONDOLATOK

*Most vettem észre csak azt, hogy vén lettem, úgy lehet,
Nem látom oly csodaszépnek ma már az életet.
A szép varázs eliramlott a hosszú út során,
E szép világnak ezentúl nincs oly hatása rám...
Egyiptom s Szíria álmom volt ifjuságomon,
E szép vidékeket immár könnyel bámulom,
E műemlékeket ifjan, csak öt-tíz éve még
Nem láttam volna ilyennek: halom kő-törmelék...
Hisz már a föld maga sem más, csak józan ész, anyag,
S a lét határai már-már feltűnni látszanak.
Sem virradatkor a tenger, sem puszta nap, ha lejár,
Sem megcsodált piramis, sem a Nílus habja, ha vár,
Sem Baalbek kora Rómát idéző romjai,
Sem Büblosznak Adonisztól maradt emlékei,
Sem citromfás ligetek, sem rózsák, sem tulipán,
Sem gránátalma, se szekfű, sem illatos banán,
Sem Damaszkusz-béli arab dal, mely égre árad,
Sem Zahle-szöleje adta részegítő párlat
Nem tesz boldoggá soha már, ó jaj, ez az aggkor!
– Ezt nem életkor teszi – szólt egy bölcs ember ekkor:
– Hit tesz boldoggá, a keresztfán se lenni hitlen.
Azt feleltem: – Jézus is ifjú volt akkor itt lenn.*

Ha lent a sírban, ahol már hajnal sem hasadna,
 A test elporlana s a képzelet megmaradna,
 S a mindenség gyönyörűn a szülőföldből állna,
 Halálomban csak az otthon lenne szívem álma.
 Hazám szép városait láthassam percről percre,
 Izmirt, mit úgy szeretek, Rodostót és a szerte
 Fénylő sok tornyot, a Márvány-tengert s Boszporuszt, hol
 Felhőtlen kéklík az ég, s a nyár örökkön lángol,
 És minden alkotásunk, népünk és katonáink,
 Egyenként sok csuda hősiünk, tisztos ősapáink.
 Szívemben zeng az Allah akbar, fohásza hitnek,
 És időnként a Nevakári szólaltatik meg,
 Haljak meg bár idegen földön, síri éjben,
 Csak bennem drága hazám képe maradjon épen!

ŐSZIDŐN

Az életünk hamar tovaszáll, hosszú ősz jön el,
 A sok virág, madár, falevél sorra útraker.
 E zaklatott évszak folyamán búcsut int a táj,
 Tenger s hegyek fölzenenek és jön borús homály.
 Mit még a nyárból láthat a szem, fájva foszlik szét,
 Bús nap köszönt s bús éj idején túlvilági lét.
 Az ősz fájdalma teljesen átjár szívet, velőt,
 S az út végén már látni a ciprusos temetőt.

A láthatár szűkebb, s a szelíd nap sötétedő,
 A köznapok lassulnak, a szív terhe egyre nő.
 Az ember már-már hallja a föld nyugtató szavát
 S megsejti egy másik zene fölsejlt dallamát,
 Meghajtja önmagát a kimért pusztulás előtt,
 S az lesz, ki volt hajdan, mielőtt még világra jött.

Ahogy fáról szakadt falevél mély folyóba hull,
 Örök álmunkba úgy zuhanunk, öntudatlanul.
 Anyánk, a föld kőszíve bajunk át nem érezi,
 Halál-kalandunk végezetét észre sem veszi.

A NÉMA HAJÓ

*Húzzák fel a horgonyt a hajón, itt van a napja,
Már indul a nagy titku hajó távol utakra.
Oly néma, talán útasa sincs, rajta ki élne,
Nem leng se selyemsál, se tenyér, intve feléje.
Az ittmaradók hangtalanul néznek utána,
Könnyezve meredvén a sötét vízi világba.
Elment a hajó, vissza nem is tér soha többé.
Jaj, ittmaradók! Bánatotok mardos örökké!
Lám, itt szeretett, s szerető hasztalanul vár,
Mert az, kire várnak, haza nem jön sohasem már.
Sok messze hajózó örömet nézi a tengert.
Elszáll az idő, senki se jó vissza, ki elment...*

BÁNAT ÉS EMLÉK

*Oly messze estem, el se hagy tán e fájdalom,
Már hull a lomb, a sok keserű percet fájlalom.
Egymás után dereng fel ezer perc, mi elszaladt.
Még visszatükröződik a múltból a pillanat:
Kávém Emirgán ősi platánsfái rejtekén,
Hűs szél-bolyongta fán a levél mind, de mind beszél.
Bár más, de úgy hasonlít e szentélyhez egy fehér
Márvánnyal ékes kút, meg a rávéssett költemény;
Látom Jeszári verssorait, mely mind furcsa, szép,
S hallom megittasodva a tenger bűvös neszét.*

Jegyzetek

- ¹ Buhurizáde Musztafa Itrí (1640?–1712) az oszmán klasszikus zene egyik legnagyobb zeneszerzője. Valószínűleg a keringő dervisek, a mevlevik rendjéhez tartozott. Kitűnő nevelésben részesült, jól tudott arabul és perzsául, nagyra értékelték kalligráfiai képességeit, a költészet és a zeneszerzés fortélyait pedig korának legjelesebb mestereitől tanulta. A szultáni udvarban elsősorban énekesi tehetségével tűnt ki, melynek révén megszerezte magának IV. Mehmed szultán (1648–1687) és I. Szelim Giráj krími tatár kán (1671–1704, megszakításokkal) támogatását. Zeneszerzői képességeit az oszmán zene minden területén kamatoztatta. Éppúgy szerzett világi hangszeres darabokat, mint könnyed hangvétellű dalokat, a vallásgyakorlathoz kötődő himnuszokat vagy a dervisek elmélyedését segítő zeneműveket. Bár rendkívül termékeny szerzőként ismerték, máig csupán negyven-egynéhány darabja maradt fenn, amelyek azonban az oszmán zenetörténet csúcának számítanak. – Sudár Balázs.
- ² Rifki Melül Merics /Rıfkı Melül Meriç/ (1901–1964) Török irodalomtudós, költő, művészettörténész. – S. B.
- ³ Nevá kár: A *nevá* a klasszikus oszmán zene egyik legalapvetőbb „hangneme”, *makámja*. A *kár* egy régies, sok refrénnel megtűzdelt, hosszú dalforma. Itrí nevá makámban szerzett dalát e forma legtokéletesebb megvalósulásaként tartják számon. – S. B.
- ⁴ Nát: Mohamed prófétát dicsérő vers vagy dal. – S. B.
- ⁵ Ájin: a mevlevi (keringő) dervisek szertartásának, illetve a szertartás zenéjének az elnevezése. – S. B.
- ⁶ Tanbúri Dzsemil bej (Tanbúri Cemil Bey): a 19–20. század fordulójának népszerű török zeneszerzője. – a szerk.

Hannu Raittila elbeszélése

Szopori Nagy Lajos fordításában

Hannu Raittila (1956) szokatlanul későn, harminchét évesen jelentkezett első novelláskötetével, akkor viszont rögtön ráirányult a szakma és az olvasók figyelme új, sajátos és érett írói hangja miatt: díjat is kapott érte. Nem volt persze teljesen ismeretlen: a helsinki egyetemen (történelem-filozófia szakon) folytatott tanulmányait követően ugyanis dolgozott többek között újságíróként, tévékritikusként, s maga is írt tévéjátékokat. A fent említett novelláskötetet 1994-ben, majd 1997-ben két újabb követte, 1998-ban pedig megjelent első regénye, az *Ei minulta mitään puutu* (Semmiben meg nem fogyatkozom), amelynek magyar kiadásáról e számunkban közlünk ismertetést. Ez a regény valódi irodalmi esemény volt Finnországban: jelöltje lett a legnagyobb összegű irodalmi-kiadói díjnak, a Finlandiának is. Végül azonban ezt a 2001-ben kiadott, Velencében játszódó különös regényével, a *Canal Grande* cíművel nyerte el. Idén karácsonyra a könyvespolcokon lehet legújabb regénye, az *Atlantis* is.

Raittila olyan mesélőkedvű író, akinek a történetei közé újabb történetek ékelődnek, ám eme történeteket hol szenttelen, célratörő szűkszavúsággal, hol pedig ugyancsak szenttelenül, de részletezően adja elő, mintha az volna a meggyőződése, hogy „az ördög a részletekben lakozik”. (És hogy a fikció is tőlük lesz „valóságos”!) Különös vonása erős műszaki-technikai érdeklődése, s az efféle ismereteit nemcsak dramaturgiai eszközként kamatoztatja számos művében, hanem technicizált világunkról, az ember nagyságáról és kicsiségéről is hitelesen tud szólni. Mint ahogy korunk hiteit, eszméit, eszményeit, divatjait és favorizált „hőseit” is a józan kívülálló hűvösségével hagyja érvényesülni, s ettől mi is távolabbról, esetlegességükkel együtt látjuk őket. Nem véletlen, hogy műveinek többsége egyidejűleg zárul sikerrel és kudarccal, s annak eldöntését, hogy a megoldódó vagy a sikertelen ügy-e a fontosabb, az olvasóra bízta.

Hannu Raittila egyébként unokaöccse a *Credo* olvasói számára nyilván nem ismeretlen Anna-Maija Raittila teológus-költőnek, irodalmunk jeles fordítójának.

A közölt novella a szerző első kötetéből való, eredeti címe: *Hirvi*.

A fordító

A szarvas

A lakásban kizárólag olyan holmik maradtak, amelyek egyiküknek sem kellettek: egy fotelágy, amely az első lakásuk óta kísérte őket meg egy ládányi ifjú házaspár idejük edényeiből. Épen maradt tányérok és néhány csésze, ezek egy része fületlen.

Az előszobában ott állt a gyerekek emeletes ágya. Valakinek már el kellett volna vinnie, de egyre csak húzódott a dolog. A fiú ágyrészén kopott vignetta éktelenkedett: a kereskedelmi bank egykori kampányából származott. Azóta persze ez a bank már fuzionált egy nagyobb versenytársával.

A falakon, a képek meg a ryjy-szőnyeg helyén fehér téglalapok világlottak. A televízió helye mögött viszont feketéllett a fal. Egyszer ugyanis, a közép-európai sáncverseny idején a férfi nekiállt megjavítani az elsötétült készüléket, ám ebből kisebb tűz keletkezett. A végén se volt képes helyrehozni soha, most is folyt. Tizenhárom év óta.

Még úgy nyolc óra tájt magányos rakéta villant meg az égen, mire a férfi megszólalt, hogy van egy üveg pezsgője. Ki is nyitották. A dugó a mennyezethez csapódott, és megsértette a vakolatot. Az ital kifutott a padlóra, vagy kétujjnyi maradt a palack fenekén.

A nő meg is jegyezte: nem is pezsgő ez, csak habzóbor.

Volt még egyébként több palackkal is belőle: a férfinak még egy, a nőnek kettő. Kivitték őket az erkélyre, hogy lehűljenek, aztán még üldögéltek egy keveset, majd a nő elővett a retiküljéből egy kis üveg Carillót. A fületlen csészékből, vízzel hígítva megitták, s átmentek a közeli pubba.

Mostanra lehültek már a habzóborok az erkélyen, kettőt ki is nyitottak minden baj nélkül. Veszekedtek, egymást sértegették. Odakint egyre sűrűbben pukkantak a rakéták. Hol piros, hol kék fénnel árasztották el a szobát. Egyikük sem vette a fáradságot, hogy fölgyújtsa a mennyezetről függő lámpát, amely a lakás tartozéka volt.

A férfi egyszerre csak elsírta magát. Azt mondta, nehezen bírja ki, hogy itt az összes emlék rázuhan, s hogy minden olyan visszavonhatatlan. Rámutatott egy, a fal alján, a padlóhoz közel látható kanyargós fekete vonalra, s megkérdezte a nőtől, emlékszik-e rá, hogy a legkisebb gyermekük firkálta oda, az isten tudja, hol szerzett tussal. Próbálták eltávolítani a legkülönbözőbb anyagokkal, háztartási tisztító spray-vel is, végül pedig az ipari helyiségek tisztításához használt, erősen lúgos szerrel, de nem tűnt el. Iduna a tisztítószer neve, mondta a nő. A férfi kifújta az orrát, s azt kérdezte, nem próbálhatnák-e meg még együtt.

A válasz az volt, hogy éppen ő tett lehetetlenné minden próbálkozást. S a nő a hálószobájuk felé mutatott, kimondani azonban nem tudta, mivel tette lehetetlenné a férj a közös életet.

A férfi arcának két fele olyan volt, mintha nem tartozna össze. Egyik szemét összehúzza nézve a háló ajtaját, s ugyanazon az oldalon ajka is lebiggyedt, s a száj vonala körül félkörívet formáltak az arcizmai. Tényleg azt gondolja a nő, kérdezte, hogy ez volt az ok? Hát képtelen megkülönböztetni az okot a következménytől?

És akkor mi volt az ok? – rikácsolta a nő. A férfi csak legyintett, a nő pohara viszont nekirepült a falnak. A vörös erecskék csordogáltak lefelé a padlóra. Újból Carillót töltött magának.

Megjegyezte: legjobb lenne, ha a férfi hallgatna az okokról meg a következményekről. Időközben újra megszorodtak kint a rakéták, s most beszédhangok is behallatszottak. A szemben lévő erdőből erős durranást hallottak, és a piros villódzás egy pillanatra az egész tájat beragyogta. A férfi csak annyit mondott, hogy neje semmit sem értett meg az életből. Te gyáva, visította az, és ököllel az arcába csapott, miközben hozzátette: szájalmas vagy.

A nappali ablakán át egy jávorszarvas jött be. Folyt belőle a vér. Azt lehetett hinni, hogy ott helyben összerogyik a vérvesztéségtől.

Mindketten kiszaladtak az előszobába. A szarvas egy pillanatra megállt, aztán a nyitott csúszóján átszökken a konyhába, és annak az ablakán próbált meg kijutni. Az ingatlanközvetítő egyébként felhívta a figyelmüket: az a körülmény, hogy a lakás kelesztben átéri a házat, segít abban, hogy a részvény éppen futó árát megkapják abban az esetben is, amikor a tulajdont sürgősen kell eladni.

A szarvas szarva beleakadt a konyhaszekrény felső ajtajának fogantyújába. A konyhabútorokat a kialakult helyzet ellenére nemrég újították fel. Az állat rémülten rázza a fejét, le is szakadt a szekrény a falról. Megriadva menekült vissza a nappaliba, szarván az antik szegéllyel díszített empire-szürke szekrényajtó, s egyfolytában böngött.

A férfi meg a nő úgy menekült ki régi otthonából, hogy még a felöltőt se volt idejük magukra teríteni. Káromkodott is később a férfi, amikor fizetni akart a taxisnak, a pénze ugyanis a felöltő zsebében maradt. A nő kiszállt, ő továbbment, így aztán a közös út kifizetése is rá maradt. A helyzet persze enélkül is elég kínos volt így ingujjban.

A szarvas egyik ablaktól a másikhoz rohangált. Az volt az érzése, hogy ezek vezetnek ki a szabad világba, de aztán az ablaküvegben mindig megjelent valami egyéb is: fények, tükröződések. És ezek arra készítették, hogy újra meg újra visszahátráljon.

Végül a fotelágyló fölötti kis ablak felé törtetett. Ezen legföljebb a szarv nélküli feje fért volna ki, de ez most nem számított.

Egyik lábát föltette a bútor elhasznált fémszövetére, amely recsegve ereszkedett meg a súlya alatt. Ettől megriadt. Kétségbeesetten próbált kijutni, láthatólag csak ez járt az eszében. Ahogy aztán mindkét első lába fönn volt a fotelágylón, a fémszövet nem bírta tovább: a bal láb átszakította.

Megkísérelt megszabadulni újabb ellenfelétől, de akárcsak a szekrényajtótól, ettől se szabadulhatott. Recsegett, csattogott, ahogy erős lábával, amely beleszorult, rúgtaposta. A szarvas, mint tudjuk, lábmunkájával akár egy farkasfalkát is távol tarthat magától, ha a hókéreg nem túl vastag. Most azonban csak annyit tehetett, hogy elbődült.

Álldogált lábán a fotellal, lihegett, s csupán akkor vadult meg, mikor rakéták ropogtak a levegőben, és bevilágították a szobát. Ritmikusan fűjt, szuszogott.

Akkor riadt meg ismét, mikor a rendőrautó megérkezett. A Saab a törött ablak előtt állt meg, és a rendőrök mindjárt a hátsó raketeréhez mentek, hogy fejükbe húzzák a kék védősisakot, és magukra öltsek a golyóálló mellényt. Üvöltött a sziréna, s villogott a kék fény is a kocsitetején. Mire a rangidős rendőrnek eszébe jutott, hogy kikapcsolja őket, szirénázva érkezett a helyszínre az erősítésül riasztott Transit is.

A rendőröknek dönteniük kellett a szarvas sorsáról. Legtöbben azon a véleményen

voltak, hogy miután súlyosan megsérült, az egyetlen emberséges megoldás, ha lelövik. Különben is: hogyan lehetne visszajuttatni a természetbe az állatot egy emeletes házban lévő lakás nappalijából?

A nyitott ablakon át belépett a lakásba az első újságíró, s máris fotózott. A vaku vilanásától a szarvas újra megbokrosodott. A rendőrök szétszaladtak, ki a konyhába, ki az előszoba, a gyerekszoba vagy éppen a háló felé.

Amint az állat megnyugodott, a rangidős rendőr megkérte az újságírót újabb fotók készítésére. Hivatalos használatra, bizonyíték gyanánt. Az visszakérdezett: fizeti-e az állam a fényképeket, a rendőr azonban kitért a válasz elől, mondván, hogy felhatalmazása nem terjed ki arra, hogy ez ügyben állást foglaljon. A riporter végül csinált néhány felvételt a rendőrség számára is. Arra gondolt, a biztosítótársaság is megvehet belőlük néhányat, ha a lakónak van lakásbiztosítása. Mindjárt kalkulálgatott is, mennyi jöhet be a képekből neki.

Újabb újságírók nyomultak be, és mind kattogtatta a fényképezőgépét. A szarvas most már nem igazán törődött velük. Szuszogott, és éppen csak fölemelte a fejét a villanásokra, szemében azonban rémület ült.

A riporterek faggatni kezdték a rangidős rendőrt, s az egyre idegesebb lett. Tisztában volt vele, hogy a helyszínen ő a rangidős, tehát neki kell döntenie. Egyik fiatalabb társa behozta az autóból a szolgálati szabályzatot, amelyből ezt olvashatta: „Ha egy lovat, szarvasmarhát vagy egyéb nagy testű állatot baleset által okozott súlyos sérülés vagy más hasonló ok miatt le kell mészárolni, állatorvosi engedély hiányában nem kell máshova elszállítani, az intézkedés a helyszínen foganatosítandó.”

Az egyik újságíró kiabálni kezdett, hogy a szarvast addig nem szabad megölni, míg nem rendelkeznek állatorvosi véleménnyel, mely szerint az állat képtelen az élete folytatására szabadon engedését követően.

A rendőr agyát elöntötte a vér, és azt üvöltötte, hogy a riporterek e pillanatban egy magánlakásban tartózkodnak, s az oda történő behatolás az otthon békéjének megzavarása, az önkényes fotózás pedig azt jelenti, hogy a behatolás súlyosbító körülményekkel terheltén valósult meg.

Az újságírókban egyszerre felébredt az érdeklődés. Kinek a lakása is ez? Sercegetek a tollak a jegyzetblokkok lapjain. Páran a szomszédba is becsengettek, bár késő éjszaka volt, s faggatták az öregurat, aki kijött, és szilveszteri spicces állapotában el is mondott egyet s mást a famíliáról, az életmódjukról.

A rendőrök elhatározták, hogy a helyszínen végeznek a szarvassal. Azon tanakodtak, milyen fegyverrel volna legbölcsebb elintézni. Egyrészt a saját önvédelmi maroklőfegyverek álltak rendelkezésükre, másrészt a Saab csomagtartójában lévő vadászfegyver.

A kis kaliberű pisztolyokat azonnal kizárták. Egy véleményen voltak arról, hogy ezek hatóereje nem elegendő az egyetlen lövéssel történő leterítéshez, amit egyébként az emberiség nevében a törvény is előír. Egyikük mindjárt el is mesélte, amit az apjától hallott, hogy hogyan próbált végezni a háború alatt Äänislinnában a katonai rendőrség egy kecskebakkal, amelyet a szabadságos vonaton koboztak el. Egyikük egyik kezével a bak szarvát fogta, a másikban tartott kis kaliberű pisztollyal pedig a homlokába készült lőni. De a golyó a homlokcsontról a falnak csapódott, az állat meg kirántotta a

fejét, és futásnak eredt. Üldözésére ráállítottak egy járórt, de akkorra már eltűnt valamerre Suollusmäki felé. Később az a hír jött, hogy taposóaknára lépett.

A puskalövés viszont borzalmas szennyeződést okoz egy lakásban, állította a rangidős rendőr. Emellett szűk, zárt helyen máskülönben is veszélyes egy ilyen lőfegyver használata. Ha a szarvas netalán el találja mozdítani a fejét, a lövedék bárhova becsapódhat. El is mesélt egy esetet, amelyet Turkuban, fiatal rendőrként kellett kivizsgálnia.

A Botteni-öböl egyik szigetén le kellett vágni egy disznót. Kihívták a templomos falu jóhírű hentesét Nauvóból. De amikor épp lőni készült a szarvasvadászathoz használt puskával, a disznó megrúgta.

A saját lábába lőtt bele, és olyan veszélyes vérzés lett a vége, hogy a határőrség helikopterével kellett beszállítani a turkui egyetemi kórházba. Ott is fogták hosszú időre, úgyhogy az őszi szántást sem tudta elvégezni. Ő maga többször is járt nála, hogy kihallgassa. Eleinte büntényként vizsgálták az esetet, majd gondatlan fegyverhasználatként, míg végül akként kezelték, ami valójában volt: balesetként. A disznó még akkor is élt, amikor a gazdájánál járt.

Az a riporternő, aki a szarvas szabadon engedését követelte, a rendőrök fegyverválasztásról folytatott eszmecseréje közben odament az állathoz, nyugtatólag beszélt hozzá, sőt meg is lapogatta az oldalát. Majd meg a homlokát simogatta. Ettől a szarvas megriadt, s próbált fölállni. Erre viszont a riporter riadt meg, aminek következtében az állat teljesen megvadult. A fejét ingatva morgott, és szarva számos ágának egyike át-szúrta az újságíró hüvelyk- és mutatóujja közti bőrlebensyt.

A nő elfehéredett, rögtön ki is vezették a rendőrautóhoz. A többi sajtós persze egész idő alatt fotózott.

A rangidős rendőr szakszerűen bekötötte a sebet, és megnyugtatta a riportert, hogy nem veszélyes a dolog, a nő azonban láthatólag sokkot kapott. Az egyik fiatalabb beosztottjával bevittette hát a jorvi kórházba.

Mi a franc van a derékszíjaddon? – kiáltott utána, amint indult, hogy teljesítse a parancsot. Erre mindannyian odagyültek megnézni a fiatal rendőr fegyverét. Egy istenverte forgópisztoly volt. Smith and Wesson négy-négyes Magnum, mondta valamelyik. The most powerful handgun in the world, hallatszott az újságírók csoportjából.

In dö houl bladi vööld!

Rögtön le is fegyverezték. Kínosan érezte magát. A riporterek újabb fotókat készítettek. Próbált magyarázkodni, hogy a saját pénzén vette a fegyvert, de senki nem figyelt rá. Úgy mászott be az autóba, mint az a szaunázó, aki meztelenül rohan ki a fagyba összegörnyedni, mivel a többiek is így csinálják. A sérült újságíró mindegyre jajveszékelt.

A rangidős rendőr, immár fölszerelve a megfelelő fegyverrel, hozzákészült a szarvas lemészárlásához. Egyik beosztottját elküldte puukköért, majd meg fenőkőért, mivel az előkerült tőr szerinte életlen volt az előttük álló munkához.

Saját kezével fente meg, miután úgy látta, nincs itt más, aki erre a precíz munkára alkalmas volna. A fogai közt dünnögte, hogy ezek a városban nevelkedett fiatal emberek el vannak idegenedve a való élettől és az igazi munkáktól. Fogai közé vette a derékszíja egyik végét, a bal kezével megfeszítette, és a jobbal húzogatta végig rajta a törőt.

A fenőkövön megélezte már, a bőrszíjon történő húzogatás következtében viszont az él molekulái egy irányban helyezkednek el a vágásszöggel, úgyhogy ha hozzáértő ember csinálja a fenést, akár borotválkozni is lehet vele – magyarázta közben.

Az egyik újságíró megkérdezte, nem vidékről toborozzák-e a rendőrök túlnyomó részét. A rendőr rászólt, hogy hallgasson, vagy a törvény adta jogánál fogva eltávolíttatja őket a helyszínről.

Az összes riportter egyöntetűen azt kiabálta, hogy ők a negyedik hatalmi ág képviselői, akiket nem lehet csak úgy elzavarni onnan, ahol a nagyközönséget érdeklő dolgok történnek. A szabad sajtó a demokrácia talpköve. Nélküle az államhatalom és erőszakgépezete bármit megtehetne, és akkor többé senki sem lenne biztonságban a hatalom önkényétől. Ezt láthattuk már a világ összes diktatúrájában, a Szovjetunióban és máshol is.

A rendőr ideges lett, és kijelentette, hogy nagyon gyorsan elkobozhatja és kiszedheti a filmet a fényképezőgépeikből, miután engedély nélkül nyomultak be egy magánlakásba, megzavarván annak békéjét, sőt még fotóztak is magánterületen, az ingatlan tulajdonosának engedélye nélkül.

Az újságírók felhívták a figyelmét, hogy ha használhatatlanná teszi a filmjeiket, elvesznek azok a képek is, amelyeket a rendőrségi vizsgálat céljára vettek föl. Végül pedig megkérdezték: nem volna-e jobb, ha a két szakma, amely munkája során az élet minden oldalával találkozni kényszerül, békében élne egymással és együttműködne. A rendőr azt válaszolta, csak tréfa volt az egész. Nem akarja ő elvenni a filmjeiket, az viszont jó lenne, ha kicsit odébb húzódnának, mert itt rögtön hatalmas spriccelés lesz.

Most már elemében érezte magát. Gondosan előkészítette a hentesmunkát: hozatott két lavórt a vérnek, s átküldött a szomszédba habverőért is. Mert kár a vért veszni hagyni, mondta, és amikor eresztjük ki a lavórhoz, folyamatosan keverni kell, hogy meg ne alvadjon. Bárki, aki megkívánja, megkóstolhatja az újév napján a sült szarvasvért, ígérte meg.

Ha a húsát muszáj is árverésen kimérni az állam javára, ahhoz véleménye szerint joga van, hogy a vérét ingyen kínálja föl azoknak, akik hajlandók enni belőle. Ennyire kicsinyes az állam se lehet, gondolta, majd az érdekelteket felszólította, hogy készítsenek elő üres üvegeket, amelyekre az effajta népünnepélyek alkalmából könnyű rábukkanni.

Az újságírók nem győztek ámuldozni: hogy maradhat még az állatban kiereszthető vér azután, hogy telefröcskölte vele a lakást. Még a plafont is, mutatott föl az egyikük a szivarkájával.

A vér felhasználásán kívül a rendőr – a hentes örök jogán – kivágni készült az állat nyelvét és lenyisszantani az orrát is azt bizonygatva, hogy ezek a legfinomabb csemegék, amikhez az ember ilyen esetekben hozzájuthat. Sőt meglehet, kiveszi még a máját is. Teljességgel részeg ember benyomását keltette.

Az ingatlankezelő traktorával vontatták ki a szarvast a nappaliból, majd a teheremelőjével a hátsó lábainál fogva a levegőbe emelték. A főrendőr ott helyben megnyúzta és kibelezte.

A belsőségeket egy olyan hullaszákba dobálta bele, amelynek a rendőrautókban mindig kéznél vannak súlyos közlekedési balesetek esetére. A zsákot két beosztottja

fogta a szájánál. Amikor a belek, a tüdő, a gyomor meg a kérődző állat egyéb belsőégei – a szívet is beleértve – mind belekerültek, az iránt érdeklődött, van-e valakinek kutyája. Miután kutyatulajdonos nem jelentkezett, behúzta a zsák villámzárját.

A lenyúzott bőrt besózta a házmestertől kapott marhasóval, aztán úgy hajtotta össze nagy gonddal, hogy a hús felőli oldalak kerüljenek egymással szembe, majd felgöngyölte, és így kötötték össze a Saab motormelegitő csatlakozó vezetékével.

Visszaérkezett aztán a Transit is, amelyet elküldtek utánfutóért: azzal szállították el a szarvast. A rendőr elégedetten sikálta hóval a véres kezét. Úgy érezte, jó vezetőként, a szakszerű helyzetértékelésre példát mutatva oldotta meg a nehéz helyzetet.

A riporterek egyre a lakásban tébláboltak, de más idegenek is ki-be jártak a nappali betört ablakán, részegek is. A rangidős rendőrt elfogta a düh.

Odament az ablakhoz, és bekiáltott: hát nem veszik észre, hogy egy másik ember lakásában járkálnak? Tízíg számol, s ha addig nem lesz odakinn az összes tappancs, kihívja a kék rabomobilt, s az egész bagázst letartóztatja és beviteti magánlaksértésért és az otthon békéjének megzavarásáért.

A lakásban öttagú család lakott: ezt a rendőrség lakcímnnyilvántartásából tudta meg. Vagyis az ő otthonukról van szó, úgyhogy kifelé, de sebesen, a jószentségit!

Az emberek fölfogták, hogy komolyan beszél, és lassacskán kiszivárogtak, így végleg üres lett a lakás. A rendőrök keresztül-kasul ragasztották a törött ablakot sárga szalagokkal, amelyeken az volt olvasható: RENDŐRSÉG. Az ajtót lepecsételték.